

Vitajte v raji

**Naše predstavy o svete a naša
túžba po nedotknutom stvorili
najväčší priemysel na svete.**

absynt
prekliati/reportéri

Jennie Dielemans

Reportáž o turistickom priemysle

~~absynt~~

Jennie
Dielemans
Vitajte v raji
Reportáž
o turistickom
priemysle

Preklad: Alexandra Debnárová

Prekliati reportéri
Absynt 2016

Published by agreement with Salomonsson Agency
Copyright © Jennie Dielemans 2008
Copyright Photos © Shahab Salehi 2008
Zo švédskeho originálu Välkommen till Paradiset
Preklad: Copyright © by Alexandra Debnárová
Redakcia textu: Zuzana Reiselová
Jazyková úprava textu: Zuzana Reiselová
Dizajn, návrh obálky a sadzba: Pavlína Morháčová

Vydavateľstvo Absynt, 2016
www.absynt.sk

ISBN 978-80-89845-58-3

Predslov

Prvýkrát som sa začala zamýšľať nad cestovným ruchom, teda nie v zmysle, že „konečne mám voľno“, ale skôr nad tým, čo to vlastne je a aké to má dôsledky, keď som v roku 2004 vyrazila na Filipíny. Práve som získala štipendium, bola som úplne vyštavená, a tak som všetkým naokolo hovorila, že potrebujem „odcestovať, odísť od všetkého“, a priatelia ma uistovali, že by som si to teraz, keď mám šancu, mala dopriať.

O mesiac neskôr som so svojim vtedajším priateľom sedela na rajskej pláži na ostrove Malapasqua. A bolo to naozaj fantastické. Prenajali sme si jednoduchý bungalov pod palmou, v noci sme načúvali upokojujúcemu šumeniu vĺn, zhltna som všetky knihy, ktoré som si už tak dlho chcela prečítať, a naučila som sa potápať.

Ale postupne sa na našej idylke začali objavovať trhliny. Spoznali sme Barda, ktorý deň čo deň prechádzal sem a tam po dlhočiznej pláži a usiloval sa vyžobrať si prácu – „maybe massage?“. Na pláži bolo množstvo potápačských škôl a reštaurácií, ukázalo sa, že ich vlastnia turisti, ktorí tu zostali žiť. Keď sme sa s nimi rozprávali o miestnych obyvateľoch, nazývali ich „deťmi“ alebo „chlapcami“.

Kdesi tam sa začala táto cesta. Autormi reportáží v tejto knihe sme ja a Shahab Salehi. V rokoch 2005 a 2006 sme boli vo Vietname, v Thajsku, v Dominikánskej republike a v Mexiku, v roku 2007 na Gran Canarii a v roku 2008 sme sa opäť vrátili do Thajska, všetko vďaka finančnej pomoci Autorského fondu a Odborovej rady pre rozvojovú spoluprácu. Ani jedna zo zmienených organizácií do podoby knihy nezasahovala.

Stretli sme sa s nespočetným množstvom ľudí, len zlomok z nich sa však dostal do knihy. O niečom sme tušili, ešte než sme sa vydali na cesty (problémy spojené s all inclusive hotelmi), iné veci nás veľmi prekvapili (situácia Mjanmarčanov v Thajsku). Nemali sme ani potuchy o vplyve lietania na ovzdušie, počas našich ciest doň unikli tony oxidu uhličitého, a keby som vtedy bola vedela to, čo viem dnes, kniha *Vitajte v raji* by nevznikla.

Cesty sme však absolvovali, zapísala som si, čo som videla a počula, Shahab to nafotil a ponúkame vám výsledok.

Šťastnú cestu!

Tak si sa stal turistom

Ťažké oblaky, odmäk a jeden z tých dní, keď sa svetlu nedarí preraziť si cestu ani napoludnie. Je pol siedmej ráno, bežný deň na začiatku marca. Vločky, ktoré narážajú do veľkých okien odletovej haly, sa v okamihu roztápajú a zanechávajú na okenných tabuliach mokré okraje. Vonku, dolu na zemi, nejakí mladíci vezú na príviesnom vozíku batožinu k čakajúcemu lietadlu. Fúka vietor a zdá sa, že napriek teplému oblečeniu je im zima. Plecia držia prihrbené vo výške uší.

„Teraz, zlatko,“ hovorí muž, ktorý ich pozoruje zvnútra počas čakania pri odletovej bráne. „Teraz túto mizériu opustíme.“

Manželka sa naňho pozrie a dostane zo seba pretiahnuté uľahčené „Á-áno,“ a potom zdôrazní každé slovo. „Bože. Bude. To. Také. Krásne!“

Stoja v dlhom rade, ktorý sa pomaly hýbe smerom k odletovému personálu za pultom. Je tu mnoho takých, ako sú oni, staršie páry odeté v svetlých farbách, všetci so spokojným, no netrpezlivým výrazom v tvári. Sú tu i dve priateľky, o čosi mladšie, každá s fialovou igelitkou z kníhkupectva Pocket Shop (kúpili si štyri knihy – zaplatili za tri), a pozdĺž celého dlhého zástupu pobehuje tam a späť dievčatko s plecniakom v podobe macíka. Jej otec hovorí, že je dobre, ak sa vybehá. Aspoň potom vydrží chvíľu pokojne sedieť.

Ľudia pekne poporiadku podávajú svoje palubné lístky a pasy, ide to pomaly, pomaličky, a keď konečne príde rad na dievčatko, svoj pas túži odovzdať samo s takou horlivosťou, že poskakuje na mieste a pas mu pritom spadne na

zem. Hosteska ho uisťuje, že sa, samozrejme, nič nedeje, zodvihne ho a opýta sa, či si myslí, že lietanie bude zábava.

Dievčatko prikývne.

„Takže prázdniny budú super?“

„Strašne, strašne super!“

A dievčinka hopkajúc vbieha do chodbičky.

Vystreté letušky s rukami pred sebou rozpriahnutými do tvaru písmena V sa usmievajú, vítajú turistov, a potom ich navigujú na správne miesta. V uličkách panuje čulý ruch, príručnú batožinu a tovar oslobodený od dane ľudia tisnú do úzkeho priestoru nad sebou a krátkovlasá blondína robí, čo môže, aby sa spolu so svojou matkou a štyrmi synmi predžgala ďalej.

„Prepáčte... Prepáčte.“

Keď sú chlapci usadení na svojich miestach, so zapnutými bezpečnostnými pásmi a komiksami zastrčenými v priehradke na chrbte sedadla, povzdychne si, uf, ak ich máte štyroch, vyžaduje si to poriadnu logistiku. Neskôr rozpráva, že so svojim mužom, tam doma, práve začali žiť oddelene. Hoci to bolo dobré rozhodnutie, túto cestu, týždeň na slnkom zaliatej Gran Canarii si beztak nedokázala odoprieť.

„Jednoducho sme museli odísť.“

Motory sa pomaly dávajú do pohybu a lietadlo roluje po štartovacej dráhe. Chlapci sedia napätí ako struny, s vystretými chrbtami, tí menší s vytreštenými očami a s ústami pripomínajúcimi otvor na vtácej búde, keď sa lietadlo odlepí od zeme.

„Och. My vzlietameee!“

V uličke uprostred prijíma objednávky opálený usmiaty steward. Stojí pri páre, ktorého ženská polovička opakovane pripomína svojmu mužovi, že sa to už naozaj začalo. Dovolenka. Veselo si pýta Cosmopolitan. „A čo si daš ty?“ –

„Asi pivo. Alebo radšej gin s tonikom?“ Steward pritakáva, drink na palube, to sa hodí. „Nemajte obavy,“ dodáva, „ak sa neudržíte na nohách, vynesieme vás.“

Od srdca sa na žartíku zasmejú, rovnako ako pred malou chvíľou dve priateľky sediace o čosi ďalej, rovnako ako partia chlapíkov minulý týždeň a iná partia pred mesiacom. Ľudia sa na tomto charterovom rituáli „namolužvlietadle“ smejú a zároveň z neho majú hrôzu už dlho, odkedy sa to v 60. rokoch minulého storočia začalo, odvtedy, ako sa z cestovania do zahraničia, ktoré si mohol dopriať málokto, stal masový priemysel.

V roku 1950 cestovalo z jednej krajiny do druhej 25 miliónov turistov. O pätnásť rokov neskôr to už bolo 113 miliónov. Neveľký počet Švédov cestoval na kontinent autobusom už skôr, no s nástupom charterových letov počet cestujúcich výrazne stúpol. V roku 1960 využilo charterový let 66 078 Švédov, v roku 1965 bolo toto číslo päťnásobne vyššie. V roku 1970 ich počet vzrástol na vyše pol milióna.

Tento vývoj mal viacero príčin. Pozostatkom druhej svetovej vojny bol letecký priemysel, ktorý namiesto prepravy vojnového materiálu a vojakov prebudovával lietadlá a začal sa orientovať na civilných pasažierov. Okrem toho, na miestach, ktoré predtým boli pre turistov vzdialené a nedostupné, sa nachádzali prístávacie dráhy pripravené na použitie. Lietanie však znamenalo vyššie náklady ako cestovanie autobusom či vlakom, nižšie ziskové marže, a tak vznikla potreba väčšieho objemu pasažierov. Ak sa malo udržať, jednoducho muselo lietať viac ľudí. Neskôr zas vznik turistická elita, tzv. jet set, vytvoril predpoklady pre charterový turizmus. Keď totiž letecké spoločnosti zainvestovali do svojich „jetových“ flotíl, odrazu sa borili s nadbytkom miesta. Cestovným kanceláriám začali ponúkať lacné letenky.

Vo výške 10 700 metrov sa podáva jedlo a káva, predávajú sa žreby („môžete vyhrať Mini Cooper, cestu do všetkých kútov sveta alebo poriadnu párty“), detskú neposednosť mierni kreslený film a personál čoskoro príde s obligátnymi ponukovými lístkami. V palubnom časopise sa píše: „My z My Travel Airways sme najväčším odberateľom tax free tovaru, a preto vám môžeme ponúknuť exkluzívny tovar za nízku cenu.“

„Odporúčam vám túto whisky,“ hovorí steward a prstom ťuká do brožúrky. „Ako hovorievame, je lacnejšia než kva-palina do ostrekovača.“

Palubný časopis My Travel vyzerá ako väčšina palubných časopisov. Najnutnejšie spoločné menovatele: trocha módy (hoci o niekoľko rokov zaspala dobu), distingvovanejší rozhovor s nejakou etablovanou osobnosťou, dvojstránka o nejakej destinácii. Tentoraz je to ostrov Gran Canaria. Píše sa tu, že tamojšie hotely sú počas letnej sezóny plné Angličanov, v zime Škandinávcov, čo je však najdôležitejšie: Kanárske ostrovy prechádzajú premenou. Už nijaký Nueva Estocolmo (v šp. Nový Štokholm), žiadne tradičné posedenia pri pečenom prasiatku, teraz sa investuje do spa a golfu. Nastáva zmena.

No skôr ako sa dostaneme k tomu, čo sa s Gran Canariou udialo v posledných desaťročiach, ako si Švédi, Nemci a Angličania privlastnili jednotlivé časti ostrova, ako letovisko Playa del Inglés pripadlo Angličanom a San Agustín Švédom a ako skupina španielskych ostrovov v Atlantickom oceáne dostala švédsky prívlastok Kanarieholmar-na, skôr než si povieme, ako Gran Canaria v priebehu iba niekoľkých rokov prešla premenou z exotického miesta s relatívne vysokým renomé cez turistickú explóziu, ktorá nemala v dejinách obdobu, na vyžité a zosmiešňované miesto, vrátime sa späť v čase.

Pretože kde sa vlastne vzala dovolenka? Kedy vznikla potreba odísť preč – get away from it all –, opustiť šed

každodenných povinností a vybrať sa na lepšie miesto – do raja? Ako došlo k tomu, že sa z rekreačného cestovania, aktivity kedysi vyhradenej len zopár jednotlivcom, stalo občianske právo nevyhnutné na zachovanie nášho fyzického i duševného zdravia, samozrejماً kompenzácia za odpracovaný čas? A kedy sa začali naše sny o voľnom čase a zotavení baliť a predávať ako marketingový produkt? Kedy sa z dovolenky stal masový priemysel, v súčasnosti ten vôbec najväčší?

Začnime sedemnástym storočím. Cestovanie pre potešenie bolo v tom čase nemysliteľné, výnimku predstavovala úzka elita. Od mladých šľachticov zo severnej Európy sa až do polovice 19. storočia očakávalo, že vycestujú za vzdelaním, nie aby odpočívali, nie aby sa zabávali, ale aby sa naučili jazyky, vytvorili si kontakty a pripravili sa na budúcnosť. Cestovali do Talianska, prezerali si antické pamiatky, známe budovy a chodili do opery. Vydávali sa do Francúzska, aby sa priučili elegancii a spoločenskému styku, do Holandska a do Anglicka, aby sa stali svedkami vedeckého a technického pokroku. Vo Viedni, na najväčšom európskom dvore, ktorý bol zároveň považovaný aj za najveľkolepejší, sa stretávali rovnako zmýšľajúci mladíci zo všetkých kútov sveta. Zámerom nebola len prehliadka historických monumentov a umeleckých pokladov, mali sa priučiť i klasickému vkusu a zorientovať sa v klasickej teórii ideí.

Ako pomôcka na cestách im slúžili súdobé bedekre Lonely Planet, cestopisy a príručky, vďaka ktorým sa dostali na tie správne miesta, získali tie správne zážitky a videli tie správne pamätihodnosti. Našli v nich detailné správy o cestovných trasách, o tom, ktoré dopravné prostriedky uprednostniť, ako aj tipy na ubytovanie.

Šľachtic, ktorý nepodnikol takúto cestu, nedosiahol úplné vzdelanie. Alebo, ako to v 18. storočí vyjadril britský spisovateľ Samuel Johnson: „Muž, ktorý nenavštívil

Taliansko, si bude vždy vedomý svojej menejcennosti, nevidel totiž to, čo sa od muža očakáva.“

The Grand Tour, ako sa táto rituálna cesta za vzdelaním nazývala, sa v 18. a 19. storočí stávala čoraz bežnejšou. V tom čase panovala honba za „pitoreskným“. V druhej polovici 18. storočia si získalo obľubu vyhľadávanie a vyobrazovanie romantických scenérií. Rozľahlá krajina sa považovala za romantickú, i keď sa z času na čas na jej pozadí objavil i pracujúci ľud, nejaký rybár alebo azda sedliačka. Pitoreskné sa mohlo pokojne rovnať vidieckej chudobe, cestovatelia to však nevnímali ako morálny či spoločenský problém, otázkou bolo, či ide o pohľad hodný pozornosti, alebo nie. Nebolo na škodu, ak pitoreskný motív zaváňal nostalgiou – stará rozpadnutá chatka alebo zrúcanina reprezentovali uplynulé časy. V batožine každého mladého muža bolo tzv. Claudovo sklo, vypuklé tónované zrkadielko – keď si ho priložil k oku, videl krajinu za sebou orámovanú ako na pohľadnici. Hlavné bolo riadiť sa inštrukciami príručiek, zachytiť to, čo bolo podľa nich hodné pozornosti – prostredníctvom kresby, maľby alebo písania –, a takýmto spôsobom si otvoriť zmysly i myseľ. Cestovanie nebolo len posunom v geografickom zmysle, prebiehalo aj vo vnútri.

Po celej Európe vznikali v 18. storočí romantické záhrady podľa anglického vzoru. Ideálna záhrada bola zmenšenou verziou idylickej prírody a mala podnietiť cestu do hlbín mysle. Prostredníctvom potôčikov a malých vodopádov, sôch a chrámov mala moc meniť náladu návštevníka. Mohol sa tu zasnívať, vrátiť sa do minulosti, ale aj priblížiť sa vlastnému ja. Súčasťou romantických záhrad mohla byť chatka alebo pustovnícka jaskyňa. V anglickom parku vo švédskom Forsmarku sedel pustovník odetý vo fialovom plášti, s pokojným, no vážnym výrazom v tvári, a čítal knihu. Nebol živý, lež odliaty z vosku, a neskôr ho zožrali potkany. V novinách *Stockholms-Posten* v roku 1791

informovali o britskom džentlmenovi, ktorý sa pokúsil najat' „skutočného“ eremitu a ukazovať ho návštevníkom. Zamýšľal si ho najat' na sedem rokov. Pustovník nesmel opustiť hranice pozemku, mal tráviť čas v chyži v dokonalom tichu a čítať Bibliu. Nemohol si strihať vlasy ani nechty a mal nosiť iba jednoduchý odev a sandále. Skončilo sa to tak, že muž, ktorý túto prácu získal, to vydržal tri týždne a potom dal výpoveď.

V rovnakom čase, keď si získavali popularitu romantické záhrady, sa v Európe zvyšoval aj počet kúpeľných miest. Už v antike sa našli takí, čo sa vyberali za minerálnymi a teplými prameňmi do horských oblastí. No až v priebehu 18. a 19. storočia kúpeľné miesta prerazili v širšom meradle. Vyššia trieda sem chodievala za kúpeľom a oddychom, skôr však zo zdravotných dôvodov ako pre potešenie. Blahodarná voda bola určená na pitie a na kúpanie, mimochodom, často jedna a tá istá. V britskom meste Bath mohli hostia celé hodiny sedieť a popíjať litre špinavej vody. Kúpele však ľudia nenavštevovali iba kvôli zdraviu. V Bathe trávila letá anglická aristokracia. Politici a priemyselníci, aristokrati, intelektuáli a lekári, všetci, čo si to mohli dovoliť, sem prichádzali, aby sa stretli so seberovnými.

Vo Švédsku časom boli vybudované viaceré kúpeľné zariadenia, ktoré návštevníkom umožňovali „piť z prameňa“ – Ramlösa, Wårby, Ronneby a Strömstad. Úplne prvým bol liečivý prameň v Medevi v blízkosti jazera Vättern, kam v 18. storočí chodievala štokholmská šľachta. Medevi bolo skromnejšie ako jeho štýlové náprotivky na kontinente a v Anglicku. Návštevníci bývali v jednoduchých zrubových domoch a azda práve to ho robilo príťažlivým. V roku 1731 spisovateľ Olof von Dalin ospevoval príjemne strohú atmosféru tohto miesta v protiklade s afektovanosťou hlavného mesta. Na vidieku bol spoločenský styk neformálnejší a to umožňovalo grófkam a grófom, mestským

poslancom a príslušníkom kráľovskej rodiny vklázať do svojho letného ja.

V priebehu 18. a 19. storočia začalo čoraz viac lekárov a filozofov hovoriť o osuhu – nie o potešení –, ktorý prináša kúpanie v morskej vode, osvietenici ako Buffon a Rousseau odporúčali kúpeľ vo voľnej prírode ako morálne povznášajúci a lekári ordinovali rýchly regeneračný kúpeľ pri liečbe rozličných neduhov. Ochorenia žliaz – morský kúpeľ raz denne. V polovici 19. storočia sa napríklad verilo, že vzduch a voda v Lysekile, najväčšom letovisku na západnom pobreží Švédska, zmiernia bledničku, málokrvnosť u mladých ľudí, chronické žalúdočné katary, hystériu a tuberkulózu.

Pozitívny účinok sa pripisoval šoku z chladnej vody. Ak mali pacienti vyzdraviť, odporúčalo sa im nielen počúvať šum vĺn a morského vetra, ale aj vlastné telo. Pláž ako symbol slobody a voľnosti, atrakcia sama osebe, ešte len čakala na svoj čas. A predsa má odpočívania na ležadle či ležanie na osuške pôvod práve tu.

V 19. storočí bežne lemovali pláže severnej Európy vozy na kúpanie. Vozy, teda akési chatky ťahané koňmi, umožňovali predovšetkým mužom skákať rovno do vody. Ženy tam boli najmä preto, aby obdivovali ich výkony.

Kúpanie podliehalo istým pravidlám, a čím viac bolo tých, čo sa kúpali, tým viac bolo predpisov. V knižnej publikácii *V župane – hygienické pokyny pre kúpeľných hostí* z roku 1890 lekár radí, kedy by mal kúpajúci sa vstať (o piatej ráno), kedy a ako dlho by mal rýchly kúpeľ prebiehať („Pri prvom kúpeli postačia tri vlny. Čo je navyše, je škodlivé!“) a o koľkej je čas na osviežujúcu prechádzku. To všetko na dosiahnutie vytúženej harmónie. Kúpajúcim sa odporúčalo, aby sa uviedli do radostného a pokojného duševného rozpoloženia a „nemysleli na mrzutosti so služobníctvom či s burzou cenných papierov“, ktoré ich čakali doma. Dôležité bolo aj nepreháňať to s kúpaním.

Vrhnúť sa do vĺn viac než jeden raz denne sa považovalo za nebezpečné pre nervovú sústavu. Upozornenia pre ženy z väčšej časti súviseli s dostatočným zahalením ich tela na pláži a nemali zabúdať ani na riziká kúpania číhajúce na také krehké stvorenia. V Lysekile pôsobil kúpeľný lekár Carl Curman, ktorý osobitne zdôrazňoval, že ak nemáte nablízku schopného kúpeľného lekára, a on ním bol, pri kúpaní hazardujete so svojim životom. Jeho meno sa neskôr vo Švédsku stalo pojmom v oblasti balneológie a založil aj mestské kúpele Sturebadet v Štokholme.

Rozvoj cestovného ruchu, prirodzene, prebiehal v rozličných oblastiach a na viacerých miestach odrazu. Niektorí sa venovali horskej turistike, iní pozorovali veľkolepé vodopády (možno Niagarské) a bohatá petrohradská aristokracia sa stretávala v Nice na Francúzskej riviére s Francúzmi a Angličanmi. Ani v najmenšom nepremýšľali o liečivej sile mora, prišli sa zabávať a vypiť si šampanské. Stavali sa tu hotely a štýlové kúpeľné domy. V 20. rokoch 19. storočia sa iniciatívy chopili Briti a dali vybudovať známu pobrežnú Promenade des Anglais. Počnúc rokom 1860 až do vypuknutia prvej svetovej vojny bolo Nice akýmsi ihriskom vyššej triedy a jedným z najrýchlejšie rastúcich miest v Európe.

To, že kúpanie v mori na mnohých miestach zväzovali rituály a pravidlá, však neznamenalo, že im prikladali význam každý. „Pospolitý ľud“ sa kúpал bez obmedzení a v očiach „kúpajúcich sa na úrovni“ bol hlučný a neokrôchaný.

Rozvoj priemyselných miest v 19. storočí okrem iného spôsobil, že sa práca väčšmi viazala na konkrétne miesto a čas. Práve vtedy sa začínala presadzovať myšlienka dovolenky ako kompenzácie za prácu. Robotnícka trieda mohla cestovať, aspoň do istej miery. Zamestnávateľia, štát a stredostavovskí reformisti v Anglicku prišli s nápadom „civilizovať“

robotnícku triedu prostredníctvom organizovanej rekreácie. Išlo o vzdelávanie, pohybové aktivity a výlety na vidieku pre tých, ktorých vyššia trieda považovala za „depravované“ mestské deti. Majitelia tovární v severnom Anglicku usúdili, že ak dajú robotníkom týždeň voľna, po zvyšok leta budú pracovať lepšie a efektívnejšie. Tým nechceme povedať, že o väčší rozsah pracovného voľna sa zaslúžili zamestnávateľia. V tomto smere sa angažovali predovšetkým robotníci, ktorí zakúsili nové a tvrdé podmienky nastupujúceho priemyslu. Bolo bežné, že počas týždňovej dovolenky si manchesterskí továrenskí robotníci urobili celodenný výlet do Blackpoolu. V roku 1848 sa vlakom vybralo na pobrežie 100 000 cestujúcich, o dva roky neskôr ich bolo raz toľko. Čím viac robotníkov prichádzalo do tohto pobrežného mesta, tým nižší bol jeho status. Predtým chýrečná obľúbená destinácia „rešpektovaných“ rodín sa stala terčom posmechu. Aj na ďalších miestach, kam chodievala robotnícka trieda, sa viedli veľké kampane za to, aby železničné spoločnosti nevypravovali vlaky na nedeľné výlety. Opakoval sa argument, že robotníci „odstrašujú majetných“.

Letisko v Las Palmas. Ľudia si berú kufre z batožinového pásu, teplé vetrovky, ktoré svedčia o daždi so snehom tam doma, prevlečú cez rukoväte tašiek, ktosi sa prezúva, odkladá nabok poriadne čižmy a potom si uvelebí prsty na nohách v páre práve vytiahnutých vzdušných sandálov. Iný odbieha, aby pred ďalším presunom stihol rýchlu cigaretu. Dievčatko s medvedíkovým plecniakom vraví ockovi, že mu treba cikať.

Nič nie je ponechané na náhodu, všetko ide ako po masle, a na druhej strane pasovej kontroly už čaká záplava sprievodcov so zdvihnutými dáždňíkmi a s jasnými hlasmi.

„Spies je tu.“

„Kto cestuje s Apollom...?“

„Portál Fritidsresor!“

Turisti sa zhhlukujú okolo mladých sprievodcov v uniformách, ktorí rýchlo kontrolujú a odškrtávajú mená vo svojich zoznamoch.

„V akom hoteli budete bývať?“

„Achebuches.“

„Moment, pozriem sa...“ sprievodca listuje v papieroch. „Autobus číslo 27. Cez cestu, doľava, ceduľa s nápisom A4.“

Jednoduché. Netrpezliví turisti nenarazia na nijaké problémy. Štyridsať rokov masového turizmu urobilo svoje. Od potlesku po pristátí lietadla do odchodu autobusu neprejde viac než polhodina.

Prvá cesta so sprievodcom sa údajne uskutočnila 5. júla 1841, keď baptistický kazateľ Thomas Cook zorganizoval vlakový zájazd z Leicestra do Loughborough, kde sa konalo stretnutie na podporu triezvosti. Počet pasažierov: približne 500. Cena: 1 šiling. Miesta na sedenie: nie. Vypredané: áno.

Thomas Cook, ktorého meno dnes nesie jeden z najväčších cestovateľských koncernov na svete, povzbudený úspechom, pokračoval v organizovaní ciest: na anglické pobrežie, do mnohých európskych miest, neskôr do Svätej zeme a usporiadal dokonca i cestu okolo sveta. Na prelome 19. a 20. storočia bola Cookova cestovná kancelária svetoznáma.

Tak ako najpodstatnejšou príčinou boomu charterových letov v 60. rokoch minulého storočia bolo lietanie, Thomasovi Cookovi pomohol naštartovať jeho aktivity iný vynález – parný stroj. Vďaka železničnej doprave a parníkom sa odrazu dalo prepraviť väčšie množstvo osôb súčasne, a celkom slušným tempom. 19. storočie bolo začiatkom kolektívneho cestovania a čoraz viac ľudí dostávalo príležitosť opustiť svoj domov len tak pre potešenie.

V autobuse na ostrove Gran Canaria čoskoro prebehne sčítanie osôb, rozdajú sa brožúry, z jedného autobusu do

druhého prestúpi sprievodkyňa, postaví sa na schodíky vedľa šoféra, chopí sa mikrofónu a odrapká všetko dôležité, čo by mal turista na Gran Canarii vedieť:

Teplota vzduchu 25 stupňov. Približne ako v lete vo Švédsku a podstatne krajšie, ako keď sme sa včera zobudili... všakže? Teplota mora, tá je úplne akurát. Pitnú vodu v hoteli by naše žalúdky nezniesli, lepšie je kúpiť si balenú. A zapamätáme si, že sa treba natierať, človek veľmi ľahko zabudne, aké je slnko tu dole silné. Nechceme sa predsa domov vrátiť červení ako raky? Než sprievodkyňa odíde, oznámi, že v nedeľu o jedenástej bude v nákupnom centre v San Agustíne uvítacie stretnutie. V reštaurácii Tre hjärtan. Nájdeme to. Je vyznačená v brožúre. Sme srdečne vítaní.

„Zatiaľ dovidenia!“

Kým autobus vchádza na diaľnicu a odbočuje na juh, niektorí si listujú v brožúre, očami preletia nadpisy v „Exkurziách“: „Výprava do jaskyne – vtedy a dnes“, „Katamarán Supercat – exkluzívny deň na mori!“ a „Casino Palace – večer, na ktorý len tak nezabudnete“. Tí, ktorí už cestu sem podnikli mnoho ráz predtým, zatvárajú oči. Niekoľko sedadiel za šoférom sedí dieťa s noštekou pritísnutým na okne.

„Mami, mami, koľko ešte potrvá, kým sa budeme môcť kúpať?“

Obraz pláže a mora sa zmenil v 19. storočí s príchodom romantických ideí. Pre cestovateľov, ktorí sa dovtedy vydávali na cesty za vzdelaním alebo s úmyslom zbierať pitoreskné scenérie, aby ich mohli vyobraziť, nebolo more dostatočne príťažlivé. Bolo nehostinné, divoké a obnažené a sotva pekné. No anglickým romantikom poskytovalo more a kúpanie takmer nadpozemský zážitok. Najlepšie bolo kúpať sa oddelene (teda bez kúpacích vozov, bez tlačenia sa s ostatnými) a nie more pozorovať a rozjímať, ale dať priechod svojim

najsilnejším pocitom. Stáť na útese obrátený k moru, v období romantizmu to bola klasická póza.

Keď sa osemnásťte storočie prehuplo do devätnásteho, k tomuto ponímaniu sa pridružila myšlienka o liečivej sile mora. Na prelome storočí sa kúpanie v mori stalo synonymom zdravia a slobody. V Nemecku chodievalo vo voľnom čase na pláž množstvo ľudí, vo Švédsku sa bohuslänské rybárske obce menili na prímorské letoviská. Najlákavejšie boli piesočné pláže v Hallande a Skåne. Skånska obec Mölle sa navyše preslávila tým, že sa tu spoločne, hlava na hlave, kúpali ženy i muži, psy aj kone. Kúpacím vozom odzvonilo a pri kúpeľnej procedúre vás viac nemusel správať kúpeľný lekár, bez okolkov ste si mohli dopriať kúpeľ, vrhnúť sa do vĺn alebo iba tráviť čas na pláži. Život na pobreží bol jednoduchý, moderný a prirodzený, zároveň však bol aj produktom rastúcej kritiky života v mestách. Mestský život sa považoval za stresujúci, s nedostatkom harmónie, bola tam špina, málo miesta a hluk. Tak ako v 18. storočí bol pre niektorých aristokratov pobyt v letovisku Medevi protikladom neprirodzeného života v meste, teraz sa nefalšovaným protikladom mesta stala pláž.

Po skončení prvej svetovej vojny v roku 1918 bola táto tendencia ešte zreteľnejšia, a to predovšetkým v Nemecku. Mládež unavená vojnou sa vydávala na pláž kúpať – a sňať. Nemecko (a do istej miery i Škandinávia) bolo v tejto kombinácii priekopníkom. Opálené telo sa dovtedy považovalo za znak fyzickej práce, a teda za čosi vulgárne. Tí privilegovanejší si udržiavali ľaliovobielu pokožku na dôkaz, že sa nemusia zdržiavať vonku. V 20. rokoch sa vo švédskych týždenníkoch objavovali reklamy na krém, ktorý mal oddialiť opálenie. Dobrá vraj bola aj uhorková či citrónová šťava a cmar, a na trhu boli prostriedky ako ľaliové mlieko F. Paulis. Ešte v roku 1925 reklama sľubovala, že ľaliové mlieko F. Paulis zaručí bielu a krásnu pokožku, no už o niekoľko